

УДК 091:003.349(497.7)(049.3)

УДК 821.163.1(497.7)(049.3)

УДК 930.85(497.7)(049.3)

Славица Петровска-Горѓевска

**КОНТИНУИТЕТОТ НА МАКЕДОНСКАТА
КУЛТУРНОИСТОРИСКА ТРАДИЦИЈА И СОВРЕМНОСТ**

**(Илија Велев, *Конинуицијата на македонската
културноисториска традиција и современост*,
Гирланда, Скопје, 2025)**

Како медиевист со продлабочено чувство за истражувачка работа, проф. д-р Илија Велев и во најновата книга *Конинуицијата на македонската културноисториска традиција и современост* преку веќе добро етаблираниот научно-истражувачки стил во кој се истакнува неговото искуство и ерудитивност, нуди панорамски поглед врз повеќе есенцијални прашања од кирилометодиевистиката, медиевистиката и современите книжевни процеси. Со својата извонредна духовна проникливост и неприкосновено чувство за аналитика, во оваа книга се зафатил со работка на повеќе круцијални проблематики од македонската културноисториска традиција, нудејќи нови видувања адекватни на современите општествени прилики. Оваа книга, како што наведува авторот уште на почетокот, е објавена по повод 80 години од кодификацијата на современото македонско кирилично писмо и на современиот јазик (1945 – 2025).

Проследувањето на културноисториската традиција и современост е систематизирано во три кохерентни целини, секоја од нив фокусирана на различни аспекти од македонската средновековна книжевна традиција. Во центарот на вниманието се повеќе тематски поглавја кои и покрај нивната широкообразност речиси во целост орбитираат во духот на македонската културноисториска традиција.

На почетокот од првиот дел насловен *Од македонската кирилометодиевска интиерација*, преку студијата *Зошто синоменот и славијата за*

св. Кирил и Методиј изворно ироникнале во Македонија, нуди сеопфатно раслојување на книжевноисториските процеси и појави во втората половина на IX век. Авторот доста студиозно ги проучува културно-историските случувања и изнесува несоборливи факти со кои ја потврдува својата теза. Како што се нагласува во оваа студија, споменот и култот кон светите браќа на територијата на Македонија првично се појавил во историската и во легендарната меморија. Култот почнал да се развива првично преку споменот за Стримонската склавинија со која раководел Св. Методиј. Сведоштвото за култот кон светите браќа авторот ги бара и во народната меморија, односно преку легендите и преданијата поврзани со нивната дејност, како и во дејноста на Св. Климент Охридски и Охридската книжевна школа.

Во духот на поводот, 80 години од кодификацијата на современото македонско писмо и јазик, во првиот дел авторот се осврнува и на улогата на светите Константин-Кирил и Методиј како устроители на првото словенско писмо и како кодификатори на старословенскиот богослужбен и книжевен јазик. И останатиот дел од оваа целина е во духот на кирилometодиевистиката, акцентирајќи ја нивната значајност во втемелувањето на македонскиот словенски културноисториски идентитет инкорпориран главно преку дејноста на нивните ученици св. Климент и Наум Охридски.

Во истиот правец се движи и наредната студија во која преку издржани културно-историски податоци авторот нè воведува во дејноста на Св. Климент Охридски преку кој е истакнат континуитетот на словенската мисла на територијата на Македонија. Во неа тој нуди убедливи аргументи за клучната улога што ја одиграле зачуваните извори чија што природа има пред сè култно-светителски или легендарен карактер за да ја одржат активна културноисториската меморија за епохалното сесловенско просветителско дело на Св. Кирил и Методиј.

Средновековната книжевна продукција претставува неисцрпен резерв што овозможува постојано нејзино навраќање и анализирање. Оттаму авторот во студијата *Уишје едно навраќање кон ѿолкувањата на изворниџе за Св. Климентиј Охридски* врши систематско раслојување на сите податоци сврзани со неговите ангажмани, коишто како што нагласува авторот се култно-легардарни или посредни историски соопштувања, што „поттикнуваат различни импресивни, па дури и романтичарски

научни толкувања и интерпретации“. Притоа, на крајот од оваа студија, авторот свесен за слабостите на ваквите извори нагласува дека при користењето на расположливите култно-легендарни извори е нужна строга претпазливост „поради нивната сериозна контаминација од (ре)митологизирани и ангажирано приспособени факти со полувистини или со веројатни вистини“.

Следат уште три сродно поврзани студии во кои се става акцент врз химнографијата како средновековен жанр и нејзината културолошка профилација на македонската територија. Големо внимание авторот советува на химнографијата како значајна појава во македонската книжевност. Во првите две сродни студии методолошки е поставени химнографскиот циклус посветен на Св. Климент Охридски и неговата рецепција во македонската средновековна музичка и книжевна традиција. Додека во последната студија од оваа глава перцепцијата е насочена врз културноисториските аспекти во развојот на македонската црковномузичка традиција.

Вториот дел *Од македонскојто духовно, книжевноисториско и иисмено културно наследство* претставува конгломерат од различни книжевноисториски теми што го откриваат извонредниот креативен потенцијал и раскошна ерудиција на авторот. Тргувајќи од опсервацијата на *Расказот за разорувањето на Македонија од Турциите во 1371 година*, што претставува книжевно-летописно сведоштво на Исаија Серски за Маричката битка, авторот ја истакнува културноисториската и текстолошката важност на ракописот. Оваа студија фрла нова светлина врз погледот на овој текст, а самата анализа на крајот од студијата е надополнета со црковнословенскиот текст од Румјанцовскиот препис, како и негов превод на современ македонски јазик.

Во следните две студии, следејќи ги строгите правила на научната методологија, фокусот е ставен врз повеќе круцијални прашања во поглед на согледбите на културното наследство на Скопје и Скопско. Оттаму, Скопје и Скопско ги издвојува меѓу позначајните развиени македонски духовни, културни, книжевни и писмени центри. Корените на ваквата духовна и културна позиција ја поврзува со древниот град Скупи што во 313 година станал епископско седиште. Големината и значењето на овој центар го поврзува и со фактот дека во словенската археографија досега се идентификувани околу 170 до приближно 200

старословенски ракописи кои потекнуваат од таму. Како прилог на овој факт на крајот од студијата е прикажан хронолошки преглед на евиден-тираните ракописи од овој центар. Особено инспиративно е истражувањето на Велев околу Скопскиот празничен минеј од XIII век, еден од позначајните ракописи од овој центар. Имено, во него, покрај опсежната анализа на ракописот, авторот доста студиозно се задржува врз словенската химнографска антологија во составот на ракописот истакнувајќи дека она што го прави овој ракопис автентичен во однос на другите зачувани историски словенски кодекси е застапувањето на најголем број преписи од оригинални словенски химнографски дела. Последниот текст од оваа глава *Ориенталното ракописно наследство наследено зачувано во Македонија* според содржинската и тематска структура отскокнува од другите трудови во книгата. Во него авторот осврнувајќи се на ориенталното ракописно наследство, истакнува дека тоа е податлив извор за проследување на македонско-турскиот интеркултурен дијалог: како традиција и современост.

Во третиот дел *Од нукулциите на Охридската духовна и книжевна школа* фокусот на трудовите е ставен врз средновековните книжевни и културноисториски процеси поврзани со Слеченскиот книжевен центар, како директен наследник, или како што истакнува авторот, „продолжувач на традицијата на Охридската духовна и книжевна школа“. Задржувајќи се на податоците за почетоците на овој центар, проследувајќи ги најраните ракописни писмени споменици што се поврзуваат со него, авторот ја потврдува тезата дека токму овој центар е „никулец“ на светиклиментовата школа.

Вториот труд од оваа глава е интегрално поврзан со првиот, анализирајќи го целиот историско-политички и културен процес што овозможил прераснување на Слеченскиот манастир како главен духовен и културен центар во Македонија од XVI век па натаму. Притоа фокусот на интерес се движи околу книжевниците од овој центар, особено задржувајќи се на книжевните и на духовните ангажмани на Висарион Слеченски. За антологиските книжевни зафати на овој книжевник, авторот посветил и засебна студија каде во целост се врши содржинска реконструкција на четирите антологиски зборници произлезени од неговата рака.

Еден од најсилните аспекти на оваа книга е интердисциплинарниот пристап што нуди длабински дискусии за клучни прашања поврзани со книжевните и културноисториските процеси и појави во средниот век. Со спојувањето на историската анализа и книжевната критика, Велев нуди продлабочено разбирање за тоа како општествено-политичките процеси на територијата на средновековна Македонија ги обликувале текстолошките и јазичните особености на книжевната продукција произлезена од македонските книжевни центри. Во оваа книга ни се откриваат нови податливи извори кои авторот студиозно ги анализира, давајќи вредни сознанија за содржината и формата на книжевните споменици. Вклучувајќи компаративни студии со другите јужнословенски книжевни традиции, го зајакнува целокупниот аргумент дека македонската средновековна книжевност е автохтона проекција, што се наоѓа во рамките на меѓусебно поврзан простор на пошироката словенска културна сфера.

Заложбите на Илија Велев во текот на целиот негов научен век да ја разоткрие и да ја афирмира македонската средновековна книжевност се чувствуваат и во неговата последна книга во која извршил длабок студиозен зафат во секоја загатната тема, притоа потврдувајќи ги поставените тези. Значењето на медијевистичкиот конгломерат застапен во неговата најнова книга го гледаме во неговата извонредна научна фундираност, во обемноста и прагматичноста на применетиот пристап, но пред сè во истрајноста и смелоста да говори неприкосновено за некои провокативни прашања значајни за расветлување на историските факти. Според наведените атрибути кои ни малку не се претерани за ваков научен труд, оваа книга несомнено ќе го привлече вниманието на нашата научна јавност, но и на пошироката читателска публика. Оттука извлекуваме мислење дека овој навистина значаен и студиозен зафат на Илија Велев исполнет со голем број новини и импресивни факти, претставува драгоцен материјал за дополнување на сликата за состојбата и опстојбата на македонската средновековна книжевност и културноисториските процеси. На крајот треба да се истакне дека оваа книга на Илија Велев под наслов *Контиинуишејтои на македонскаџа културноисториска традиција и современост* е од особено значење за развојот на научната мисла бидејќи не само што содржи доста податливи и темелни информации, туку и се одликува со совршен методолошки систем што му дава посебна тежина на секој засебен труд во неа.